Írta: Benedek Csaba
2012. október 21. vasárnap, 11:53 - Módosítás: 2020. április 06. hétfő, 12:57

Október 21. Orsolya napja

Orsolya és a Tizenegyezer Szűz, másként Virgines Colonienses, Kölner Mägde, azaz Kölni Leányzók legendája egyike a középkor legköltőibb, mesei szépségű olvasmányainak, amely főleg Északnak szakrális művészetét is elragadó alkotásokra ihlette. Köln (Colonia) egyik védőszentje.

Temesvári Pelbárt szövegét követve, az Érdy-kódex (1514) legendája elmondja, hogy Orsolya Britannia keresztény királyának volt szép; jámbor, okos leánya, aki szűzi életre szánta magát. Ursula, azaz „medvécske” neve nyilván még totemisztikus eredetű. A legenda szerint azonban azért választották szülei, hogy amint Dávid király a nagy medvén, úgy győzedelmeskedjék ő is az ördögön.

Anglia pogány királya hallva a leányról, megkérte fia számára. Orsolya ahhoz ragaszkodott, hogy az királyfiú ő atyjával tíz szépségű szüzeket küldenének neki nyájasságára és mindenik mellé ezer-ezer szüzeket győjtenének. Annak utána szöröznének hajókat az tengörre, hogy három esztendég a szűzekkel az tengeren járván tisztölhetné és szentölhetné meg az ő szüzességét, és hogy az három esztendő alatt az királynak fia megkeresztölködnék, és az szent hitöt megtanulná.

Orsolya abban reménykedett, hogy kérését nem tudják teljesíteni. A pogány király mégis összegyűjti a lányokat és Orsolyához küldi, sőt mindenfelől azért hallván Úristennek malasztját, sietnek vala egyesülni a szent seregköz paraszt urak, egyházi népek. És aki keresztyén nem volt volna, azonnal kész vala megkeresztölködni. Mikoron azért mind egybegyűltenek volna, kelének az tengörre, és eredének Rómában. Hogy kedég nagy Koloniában jutottanak volna, neki jelenék Istennek angyala Szűz Szent Ursola asszonynak és megjelenté őneki, hogy mikoron teljes számmal megtérvén, esetég odajutnának, mártíromságnak koronáját veendők volnának. Mikoron azért az szent angyalnak igazgatása miatt bejutottak volna Rómában, Szent Ciriacus pápa nagy eremmel és tisztességgel fogadá őket… És azon éjjel álmában megjelenté az jámbor pápának, hogy őneki es velök kellene mártíromságot szenvedni.

A pogánysághoz szító római fejedelmek elizenének Juliánus rokonságoknak, ki akkoron a szittyai magyaroknak fejedelmek vala, hogy támasszon hadat ellenek, miérthogy keresztyének volnának, és mikoron Koloniában jutának, vágassa le mind őket… Látván azért ez angyali ártatlan szent seregöt Krisztus Jézusnak együgyű bárányait, azonnal körülfogák, mint az dühes éhfarkasok… Látván az pogány magyarok fejedelme Szűz Szent Ursola asszonyt, hogy olyan

mondhatatlan szép ember volna, elálmélkodék rajta és kezdé őket kenyergetni az szüzeknek halálokon, és nagy szép szóval vigasztalni, kérvén azonközben, hogy lenne engedelmes, őhozzá hajlani házasság szerént. De bódogságus Szűz Szent Ursola asszony ingyen sem akará látni, hallani, nemhogy neki engedött volna. Látván az kegyetlen fejedelem, hogy azonképpen megutáltatott volna, ragadá íjjét, nyílét és ottan átal levé Szent Ursola asszonyt és azonképpen az szent mártíromságot beteljesítötte. Vala kedég az szent seregben egy szűz, kinek Kordula vala neve, ki az nagy szernyű rettenetességben megfélemlött vala és lebújt vala az hajóban mind az egész éjjel. De mikoron isteni ihlésnek miatta eszében vette volna mely nagy dicsőségöt veszt el, ha kiszakad az szentök közöl, másodnapra virradván előve mutatá magát, elottan mártiromságot szenvede. Szervedének kedég mártíromságot azon időben, mikoron Úrfiú születetnek utána írnának 452 esztendőben.

Horváth Cyril utal az Orsolya-legenda egyik magyar vonatkozású változatára. Eszerint Orsolya magyar király és királyné leánya. A szüzek itt is először Rómába zarándokolnak, hogy aztán innen a pápa és számos bíboros kíséretében a szlavóniai király puszta és elhagyott birodalmán át Jeruzsálembe menjenek. Ez a király azonban, aki a babilóniai szultánnak rokona és barátja, nagysereg katonát küld ellenük. Megtudva, hogy keresztények, hitük megtagadására akarja őket kényszeríteni. Az állhatatos zarándokokat végül megöleti.

Orsolya nevezetes kölni temploma őrzi a szüzek ereklyéit. A Háromkirályok mellett éppen Orsolya tisztelete avatta Köln városát Európa egyik leghíresebb középkori zarándokhelyévé. Az Aachen-járó magyar búcsúsok is mindig fölkeresték.

Orsolyáék ereklyéiből hazánkba is jutott. Így a hajdan Pozsony belvárosában álló középkori Szent László-kápolna őrzötte (1486) a Tizenegyezer Szűz három fejereklyéjét. Hasonlóképpen az egri székesegyház is kettőt. Volt a nagyszombati klarisszáknak is.

Orsolya és a Tizenegyezer Szűz ünnepe középkori misenaptárainkban állandóan előfordul, tehát már régi időktől fogva számontartott nap volt. Kétségtelen, hogy az Árpád-kori német bevándorlás a kultusz hazai gyökérverését elősegítette. Nem szabad azonban a legenda magyar vonatkozásairól sem megfeledkeznünk. Kézai Simon krónikája, majd nyomában a Képes Krónika szerint Orsolya és tizenegyezer társa Attila parancsára szenved vértanúhalált.

Középkori egyházunk fényesen ünnepelte Orsolya és társainak napját. A Lányi-kódexben, vagyis a szegedi premontrei apácák rendtartásában (1520) olvassuk: Tizenegyezer szüzekrel. Ez szent szüzek napja duplex, oktávájok is vagyon nálunk.

Az Érsekújvári-kódex példázata elmondja, hogy egy szerzetes különösen tisztelte a Tizenegyezer Szüzet. Amikor beteg lett, egy szép szűz jelent meg neki és közölte vele: én vagyok egyik a Tizenegyezer Szüzeknek, kiket te igen szeretsz és tisztelsz és hogy te ennek utána érdemét vegyed, ha mü szerelmünkért és mü tisztességünkért tizenegyezer Pater Nostert mondandasz, tehát halálodkoron mi te oltalmadra és vigaszságodra leszünk. A szerzetes szótfogadott és a tizenegyszer Miatyánkot elvégezte. Hívta az apátot, hogy a szentkenettel kenje meg. Utána a szüzek megjelentek a betegnek, végül pedig vevé ez fráter az örek Bódogságot, ez szüzeknek érdemeknek miatta.

Orsolya jámbor népszerűségéről tanúskodik az erdélyi Szék (Sag) freskója (1360 tájáról), továbbá gótikus táblaképeink hosszú sora. Ez annyit is jelent, hogy legendája közismert volt.
Alsóbajom (Boian, 1490), Bártfa (1450, 1489), Csíkcsatószeg (Cetatuia, 1530), Dubrava (Dúbrava, 1510), Dubravica (Dúbravica, 1510), Frics (Fričovce, 1500), Héthárs (Lipany, 1526), Kassa (1470), Késmárk (1493), Kisszeben (Sabinov, 1510), Leibic (Lubica, 1521), Magyarfenes (Vlaha, 1490), Nagyjeszen (Horné Jaseno), Németlipcse (Partizánská Lupča, Kordulával, 1450), Szepeshely (Spišské Pohradie, 1470), Sztankahermány (Hermanovce, 1510), Trencsén (1410), Zólyomszászfalu (Sásová, 1440), szárnyasoltárain megjelenik Orsolya is. Oltára volt Sopronban (1477), Csanádon, Nagyváradon (1464). Faszobrát őrizte Székelyzsombor (Jimbor, 1540).

Homoródbene (Meeburg, Beia) Orsolya-oltárának (1514) képsorozata: 1. Orsolya útja a Rajnán. 2. Rómában templomot látogat. 3. Cyriacus Pápa megáldja Orsolyát. 4. Vértanúsága.

Orsolya-szobra volt Győrvár (1698) és Irsa templomának. (1698).

Orsolyát választotta védőszentül Viborna, Tapolysárpatak (Mokroluh, 1772), Ipolynyitra (Nitra nad Iplom, 1823) temploma.

A brassai szabók céhének a Tizenegyezer Szűz volt a középkori védőszentje. Lövő takács céhének zászlaját a két patróna: Orsolya és Katalin képe díszítette. A Somló vidékén Orsolya napján kezdődik a szüret.

A hajdúböszörményi pásztorok úgy tartották, hogyha Orsolya-napkor szép az idő, akkor karácsonyig meg is marad. Szlavóniában Orsolya-napkor takarították be a káposztát. Orsolya

időjárása a téli időjárás jelzője. Amilyen idő van ilyenkor, olyan lesz a tél.

Irodalom: Bálint Sándor ÜNNEPI KALENDÁRIUM II. Szent István Társulat, Budapest, 1977. 392-395.

Tátrai Zsuzsanna: Október 20. Vendel napja. In: Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság. (Dömötör Tekla főszerk.), Budapest, 1990. 202.